08/03/2020

“Η Εκκλησία, φορέας διατήρησης της Ορθοδόξου πίστεως”

/ Συνεντεύξεις

“Φορέας διατηρήσεως της ορθοδόξου πίστεως είναι η Εκκλησία, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τις Οικουμενικές Συνόδους και την παράδοση των Πατέρων”, τονίζει, σε συνέντευξη του στο Πρακτορείο ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ, ο Επίκουρος Καθηγητής Δογματικής του Τμήματος Θεολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Νικόλαος Ξιώνης.

Συνέντευξη στον Νικόλαο Ζαΐμη

Ο κ. Ξιώνης μας μίλησε για το ιστορικό πλαίσιο, την καθιέρωση της εορτής και τη σημασία που έχει η Κυριακή της Ορθοδοξίας για την Εκκλησία και τους πιστούς. Παράλληλα, μας αναλύει πως οι Πατέρες της Εκκλησίας διαμόρφωσαν αυτό που ονομάζουμε “Ορθόδοξη ταυτότητα” επισημαίνοντας πως “η διαμόρφωση μιας ταυτότητος δεν είναι κάτι στιγμιαίο, αλλά είναι το αποτέλεσμα μιας μακροχρόνιας διαμόρφωσης των προϋποθέσεων, πάνω στις οποίες οικοδομείται η

συνείδηση ενός λαού, όταν πρόκειται για πολιτιστική ή εθνική ταυτότητα, ή των πιστών, όταν πρόκειται για θρησκευτική ταυτότητα”.

κ. Ξιώνη, η σημερινή ημέρα εορτάζεται πανηγυρικά σε ολόκληρο τον Ορθόδοξο κόσμο. Τι ακριβώς όμως εορτάζουμε σήμερα;

Την Κυριακή της Ορθοδοξίας εορτάζουμε τη νίκη και επικράτηση της ορθόδοξης πίστης κατά των ποικίλων αιρέσεων, όπως αυτές εκφράστηκαν και διατυπώθηκαν στην Ζ’ Οικουμενική Σύνοδο (787). Ο Λέων Γ’ ο Ίσαυρος θεωρώντας ότι οι εικόνες είναι υλικά πράγματα, απαγόρευσε την προσκύνησή τους, επειδή τόσο στην Αγία Γραφή όσο και στην παράδοση της Εκκλησίας απαγορεύεται η προσκύνηση ειδώλων και ομοιωμάτων. Ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γερμανός αρνούμενος να υπογράψει σχετικό διάταγμα απαγόρευσης των εικόνων παραιτείται και τον διαδέχεται ο ομόφρων του Λέοντος Γ’ Αναστάσιος. Χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι αντιδράσεις του πάπα Ρώμης Γρηγορίου Γ’, ο Κωνσταντίνος Ε’ ο Κοπρώνυμος, ο οποίος διαδέχθηκε τον Λέοντα Γ’, τάσσεται καταφανώς κατά των εικόνων παρέχοντας συγχρόνως το θεολογικό υπόβαθρο των εικονομάχων. Συγκαλεί Σύνοδο στην Ιέρεια (754), η οποία απέρριψε τις εικόνες ως «ύλη κοινή» και «άτιμη». Τον Κωνσταντίνο Ε’ διαδέχθηκε ο μετριοπαθέστερος Λέων Δ’ ο Χάζαρος, αλλά η άνοδος στο θρόνο του Κωνσταντίνου ΣΤ’ και της Ειρήνης της Αθηναίας, οι οποίοι ήταν εικονόφιλοι, βοήθησε στην αποκατάσταση των εικόνων και την ειρήνευση της Εκκλησίας. Επί πατριαρχείας Ταρασίου συνεκλήθη υπό της αυγούστας Ειρήνης η Ζ’ Οικουμενική Σύνοδος, η απόφαση της οποίας ήταν η αποκατάσταση και αναστήλωση των ιερών εικόνων αποσαφηνίζοντας και αναδεικνύοντας την ορθόδοξη πίστη.

Χρονικά, πότε καθιερώνεται ο εορτασμός;

Η εορτή αυτή καθιερώθηκε το 843 επί αυγούστας Θεοδώρας και πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μεθόδιου του Ομολογητού. Μετά από Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη τον Μάρτιο του 843, η οποία εφαρμόζοντας τις αποφάσεις της Ζ’ Οικουμενικής Συνόδου αποφάσισε την αναστήλωση των εικόνων, πραγματοποιήθηκε στην Αγία Σοφία, την πρώτη Κυριακή της Μ. Τεσσαρακοστής, θεία Λειτουργία με τη συμμετοχή πλήθος λαού, μοναχών, κληρικών και επισκόπων (11 Μαρτίου 843). Από τότε καθιερώθηκε η λιτάνευση των ιερών εικόνων με παράλληλη ανάγνωση των καταδικασθέντων από την Ζ’ Οικουμενική Σύνοδο αιρέσεων και αιρεσιαρχών καθώς και επιμνημόσυνη δέηση υπέρ πάντων των κεκοιμημένων βασιλέων, πατριαρχών, αρχιερέων και πάντων των της οικουμένης προτελευτησάντων ευσεβών και ορθοδόξων χριστιανών.

Τι είναι ο Συνοδικός Τόμος που διαβάζεται την Κυριακή της Ορθοδοξίας και τι συμπεριλαμβάνει;

Οι αποφάσεις της Ζ’ Οικουμενικής Συνόδου όπως καταγράφονται και αναγινώσκωνται στο Συνοδικό Τόμο έχουν μεγάλη σημασία για την ορθή κατανόηση της πίστεως και της σωτηρίας του ανθρώπου, διότι συνοψίζουν όλη τη δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας θέτοντας ως ερμηνευτική βάση τις δύο βασικές διακρίσεις: α) κτιστό – άκτιστο και β) ουσία – ενέργεια. Η απόρριψη των εικόνων, η οποία είχε ως αφορμή την άρνηση της εξεικόνισης του Λόγου του Θεού, εφόσον η θεία ουσία δεν είναι προσιτή και περιγραπτή, και των αγίων της Εκκλησίας, εφόσον άγιος είναι μόνον ο Θεός και η προσκύνηση τόσο των εικόνων τους όσο και των λειψάνων τους σημαίνει ειδωλολατρία, καθιστά σαφές ότι προϋποθέτει την ταυτότητα της θείας ενεργείας με την ουσία του Θεού, η οποία οδηγεί στη συνέχεια στη σύγχυση του κτιστού με το άκτιστο.

Γιατί συμβαίνει αυτό;

Διότι η βαθύτερη αιτία απόρριψης των εικόνων ήταν η αμφιβολία των εικονομάχων για την υποστατική ένωση των δύο τελείων φύσεων του Ιησού Χριστού. Η εξεικόνισή του σήμαινε κατ’ αυτούς την άρνηση της θείας φύσεως, εφόσον μόνον η ανθρώπινη και κτιστή φύση μπορεί να περιγραφεί και να αποτυπωθεί στις εικόνες, ταυτίζοντας έτσι την κτιστή ανθρώπινη φύση με την άκτιστη φύση του Λόγου του Θεού. Παράλληλα παραμερίζοντας τη διάκριση ενεργείας και ουσίας απέρριπταν τη μέθεξη των θείων ενεργειών και επομένως απέρριπταν την αναγέννηση των κτιστών όντων από τη ζωοποιό δύναμη των ακτίστων ενεργειών του Θεού. Οι Πατέρες της Συνόδου καταδίκασαν τις απόψεις αυτές, οι οποίες βασίζονται στις προγενέστερες αιρέσεις που αμφισβητούσαν τη θεία φύση του Χριστού και θέσπισαν τη δυνατότητα εξεικόνισής του, εφόσον στην εικόνα του Χριστού δεν εξεικονίζεται η θεία φύση, αλλά η ανθρώπινη, την οποία ανέλαβε ο Λόγος πραγματικώς και ιστορικώς στην ίδια του την υπόσταση, διακρίνοντας έτσι το κτιστό από το άκτιστο και υποστηρίζοντας ταυτοχρόνως την δια των ενεργειών επενέργεια της χάριτος και σωτηρίας του κτιστού και πεπτωκότος ανθρώπου. Επιπλέον, η συμπλήρωση του Συνοδικού με την καταδίκη του Βαρλαάμ του Καλαβρού και των κακοδοξιών του, ο οποίος αμφισβητούσε την άκτιστη φύση των θείων ενεργειών που υποστήριζε ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, καθιστά σαφές το μήνυμα που δίνει σήμερα η πίστη της Εκκλησίας απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις. Το πρώτο είναι η καταδίκη των συγχρόνων προτεσταντικών αντιλήψεων, βάση των οποίων απορρίπτονται με οποιοδήποτε τρόπο οι εικόνες και η προσκύνηση των αγίων ως ειδωλολατρία, απορρίπτεται ο μοναχισμός, τον οποίον αντικαθιστούν με την ιεραποστολή, και αρνούνται τα

μυστήρια, διά των οποίων μεταδίδεται η θ. Χάρις στο πλήρωμα της Εκκλησίας. Το δεύτερο που επισημαίνει και καταδικάζει η Ορθόδοξη Εκκλησία είναι η απόρριψη της ακτίστου φύσεως των ενεργειών του Θεού, η οποία οδηγεί στη σύγχυση Θεολογίας και Οικονομίας αλλοιώνοντας τόσο τη δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας όσο και την ορθόδοξη εκκλησιολογία. Βεβαίως δεν είναι δυνατόν μέσα στο πλαίσιο μιας συνεντεύξεως να γίνει μία περαιτέρω και αναλυτικότερη εξήγηση αυτών των συνεπειών. Ωστόσο πρέπει να επισημανθούν, προκειμένου να αναδειχθεί η επικαιρότητα της εορτής και να αναφανεί η διαχρονικότητα της ορθοδόξου πίστεως.

Η κατάληξη της απαντήσεώς σας, με προκαλεί να σας θέσω αμέσως το επόμενο ερώτημα που αφορά το πως οι Πατέρες συμβάλλουν τελικά στη διαμόρφωση της Ορθοδόξου ταυτότητας.

Προκειμένου να διαπιστώσουμε τη συμβολή των Πατέρων στη διαμόρφωση της ορθοδόξου ταυτότητος, θα πρέπει πρωτίστως να εξετάσουμε τον τρόπο αντιμετώπισης των αιρέσεων. Και τούτο, διότι η διαμόρφωση μιας ταυτότητος δεν είναι κάτι στιγμιαίο, αλλά είναι το αποτέλεσμα μιας μακροχρόνιας διαμόρφωσης των προϋποθέσεων, πάνω στις οποίες οικοδομείται η συνείδηση ενός λαού, όταν πρόκειται για πολιτιστική ή εθνική ταυτότητα, ή των πιστών, όταν πρόκειται για θρησκευτική ταυτότητα. Οι Πατέρες, λοιπόν, της Εκκλησίας στην αντιπαράθεσή τους με τις διάφορες αιρέσεις προσπάθησαν να απαντήσουν επί της ουσίας, δηλαδή προσπάθησαν να ανατρέψουν τα βασικά επιχειρήματα των αιρεσιαρχών που βασίζονταν σε μία κοσμική αντίληψη και ερμηνεία της θείας αποκαλύψεως.

Ποιος ήταν ο βασικός τους στόχος πιστεύετε;

Στόχος τους ήταν να τονίσουν και να αποδώσουν, κατά το δυνατόν λογικά, δηλαδή με επίγνωση, τη θεία αποκάλυψη, που ως κατ’ επίγνωση πίστη μεταμορφώνει τον άνθρωπο, τον απεγκλωβίζει από τις κοσμικές εξαρτήσεις και τον οδηγεί στην κοινωνία του με τον Θεό. Έτσι ανέδειξαν τις θεολογικές αντιφάσεις των αιρέσεων, οι οποίες χρησιμοποιώντας τον ορθολογισμό η την επιστημονική φιλοσοφική γλώσσα καθιστούσαν αδύνατη τη σωτηρία του ανθρώπου και ολοκλήρου του κόσμου. Θα πρέπει εδώ παρενθετικά να επισημάνουμε ότι στη θεολογία δεν υπάρχει καμία αντίφαση. Εάν διαπιστωθεί κάποια αντίφαση, τότε θα πρέπει να ελέγξουμε τους δικούς μας συλλογισμούς, για να βρούμε τα θεολογικά λάθη που κάναμε. Έτσι λοιπόν ανέδειξαν οι Πατέρες την αποκάλυψη του Θεού χωρίς τις νοησιαρχικές προσμίξεις και ανθρώπινες ερμηνείες. Γι’ αυτό και η θεολογία των Πατέρων πού είναι η θεολογία της Εκκλησίας, δεν φέρει κάποιο ανθρώπινο όνομα, όπως επισημαίνει ο Μ. Αθανάσιος, διότι δεν στηρίζεται ούτε αναπτύσσεται επί τη

βάσει προσωπικών αντιλήψεων ή επιδιώξεων, ώστε να διαμορφωθεί η θ. αποκάλυψη κατά το δοκούν προς εξυπηρέτηση συγκεκριμένων σκοπών, όπως λ.χ. οι αρειανοί ή τα σύγχρονα θεολογικά ρεύματα της δυτικής θεολογίας. Επομένως, στην καταπολέμηση των αρχών της παραποιημένης και αλλοιουμένης πίστεως και συγχρόνως στην ανάδειξη της γνήσιας και απ' όλους κατανοητής αποκάλυψης του Θεού εντοπίζεται, κατά τη γνώμη μου, η συμβολή των Πατέρων της Εκκλησίας στη διαμόρφωση της θρησκευτικής συνείδησης και ταυτότητος, εφόσον βιούμενη αυτή μέσα στη μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας μεταμορφώνει υπαρξιακά τον άνθρωπο και διαμορφώνει τη θρησκευτική του συνείδηση ως ορθόδοξο χριστιανό.

Ποιοι θεωρείτε ότι είναι οι φορείς που διατήρησαν και διατηρούν το Ορθόδοξο φρόνημα;

Φορέας διατηρήσεως της ορθοδόξου πίστεως είναι η Εκκλησία, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τις Οικουμενικές Συνόδους και την παράδοση των Πατέρων. Αυτό σημαίνει ότι η Αγία Γραφή, το Σύμβολο της Πίστεως, οι δογματικοί όροι των Οικουμενικών Συνόδων και των Τοπικών, που επικυρώθηκαν, όμως, από τις Οικουμενικές Συνόδους, τα κείμενα των Πατέρων, που θεωρούνται και χρησιμοποιήθηκαν από την Εκκλησία ως εκφράζοντα την αυθεντικότητα της πίστεως καθώς και οι Πατέρες, τους οποίους οι Οικουμενικές Σύνοδοι είχαν δεχθεί ότι συμφωνούν με αυτές, αποτελούν τον αλάνθαστο φορέα του ορθοδόξου φρονήματος. Σ' αυτούς θα πρέπει να συμπεριληφθούν και οι μοναχοί, οι οποίοι τις περισσότερες φορές, βιώνοντας εμπράκτως στην ασκητική ζωή την κοινωνία με τον Θεό, αποκτούν το αλάνθαστο κριτήριο της αυθεντίας του ορθοδόξου φρονήματος. Και τούτο, διότι η νόθευση της πίστεως σημαίνει γι' αυτούς τη

μετατροπή του τρόπου ζωής τους και τη στέρηση της παραδείσιας ζωής και κοινωνίας με τον Θεό. Είναι εμφανές αυτό στους μοναχούς εκείνους, όπου η απόκλισή τους από τις βασικές αρχές της ακτημοσύνης, της ασκητικότητας, της υπακοής και όλων αυτών που χαρακτηρίζουν τη μοναχική πολιτεία, οδηγεί αφενός μεν στην απόκλιση από την πίστη, αφετέρου δε στον φόβο ομολογίας Χριστού. Διότι ο φόβος, ο οποίος ως δαιμονική ενέργεια και ξένος προς την μοναχική ζωή κυριεύει τον εξαρτημένο από τις κοσμικές επιθυμίες μοναχό και τον μεταλλάσσει σε κοσμικό άνθρωπο, χάνοντας την ορθή πίστη του και τον προσανατολισμό του που αποτελούν στοιχεία της ομολογίας του Σωτήρος Χριστού. Αλλά οι μοναχοί, οι οποίοι είναι απαλλαγμένοι από την κοσμική δόξα και ικανοποίηση, όπως ομολογούν ενώπιον των αγγέλων μπροστά στον Δεσπότη Χριστό κατά την κουρά τους, έχοντας και καλλιεργώντας πάντοτε ζωντανό το ορθόδοξο φρόνημα, που σημαίνει την ίδια τους τη ζωή, υπερασπίστηκαν και υπερασπίζονται σε όλες τις φάσεις και σε όλα τα επίπεδα την ορθόδοξη πίστη, ακόμη και με τη ζωή τους.

Η Ορθοδοξία έχει οικουμενικό χαρακτήρα, πέραν της ιδιαίτερης σχέσης που έχει η πατρίδα μας με αυτήν. Η ιεραποστολή, εκφράζει πιστεύετε έναν δυναμικό Ορθόδοξο παλμό σήμερα;

Ο χριστιανισμός σήμερα έχει καθιερωθεί και είναι παγκοσμίως γνωστός ακόμη και στους αλλόθρησκους ή στους εχθρούς του. Η Εκκλησία είναι «εδώ», παρούσα, και όποιος θέλει μπορεί να την προσεγγίσει και να ενταχθεί σε αυτήν και όποιος θέλει μπορεί να την απορρίψει και να αδιαφορήσει γι’ αυτήν. Η Εκκλησία και η ορθόδοξη πίστη φέρουν την οικουμενικότητά τους από αυτό το ίδιο το περιεχόμενο της πίστεως. Δεν είναι μία «ιδεοληψία», ώστε να απαιτείται η διάδοσή της, να προπαγανδιστεί καταλλήλως προκειμένου να μην χάσει την οικουμενικότητά της και να επικρατήσει ως κυρίαρχη «ιδέα» και νέος τρόπος ζωής. Τέτοιου είδους απόψεις αρμόζουν περισσότερο στις ανθρώπινες ιδέες και επιδιώξεις, οι οποίες ασφαλώς δεν έχουν καμία σχέση με την πίστη και τη μεταμορφωτική δύναμη του Ευαγγελίου. Ταιριάζουν περισσότερο σε ομάδες (πολιτικές, θρησκευτικές ή κοινωνικές), οι οποίες αναζητούν εναγωνίως την αριθμητική τους επικράτηση προκειμένου να διατηρηθούν στην ύπαρξή τους. Η Εκκλησία, όμως, επειδή στηρίζεται στην ποιοτική της διαφοροποίηση και όχι στην αριθμητική της υπεροχή, επειδή θεμελιώνεται στην ανάσταση του Ιησού Χριστού και στην επενέργεια του Αγίου Πνεύματος μέσα στη μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας και όχι στην πειθώ για τη συγχρονικότητά της, δεν έχει ανάγκη ούτε να γίνει γνωστή, ούτε να πείσει για την Αλήθεια της. Άλλωστε ο ίδιος ο Χριστός βλέποντας το πλήθος των μαθητών που υποχωρούσαν προς τα πίσω, όταν τους ήλεγξε για την πίστη τους, απευθυνόμενος προς τους δώδεκα είπε: «Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;» (Ιω. 6, 67). Η ιδιαίτερη σημασία πού αποδίδεται σήμερα στην

ιεραποστολή είναι ένα φαινόμενο εισαγόμενο από τον προτεσταντικό χώρο όπου το κύριο βάρος δίνεται στο λόγο-κήρυγμα και όχι στα μυστήρια. Επομένως δεν ανταποκρίνεται στον μυστηριακό χαρακτήρα της ορθόδοξης εκκλησιολογίας. Η ίδια η παρουσία της Ορθοδόξου Εκκλησίας και η μυστηριακή της ζωή αποτελούν την κατ' εξοχήν ιεραποστολή της, που είναι ο αγιασμός του κόσμου.

Τα τελευταία χρόνια επιχειρείται μια αποσύνδεση της κοινωνίας μας από αυτό που ονομάζουμε ελληνορθόδοξη παράδοση. Με την εμπειρία σας, ως ακαδημαϊκός δάσκαλος, θεωρείται πως αυτό μπορεί να επιτευχθεί;

Ασφαλώς και μπορεί να γίνει. Η ελληνική κοινωνία όλο και περισσότερο αποχριστιανοποιείται τείνοντας πρός έναν ουδετερόθρησκο χαρακτήρα, με το να μετατρέπει την ορθόδοξη χριστιανική παράδοση σε υπόθεση προσωπικής επιλογής και με το να επιβάλλει τον θρησκευτικό συγκρητισμό. Με αυτόν τον τρόπο αποβάλλονται όλα εκείνα τα πολιτιστικά και ιστορικά στοιχεία της ορθοδόξου πίστεως και Εκκλησίας, τα οποία προσδίδουν στον σύγχρονο νεοέλληνα μαζί με τη θρησκευτική του ταυτότητα και την ιδιαίτερη πολιτιστική και εθνική του φυσιογνωμία. Έτσι, χάνοντας η ελληνική κοινωνία τα κριτήρια εκείνα που θα της επέτρεπαν να φιλτράρει τις νέες θρησκευτικές, πολιτικές ή πολιτιστικές αντιλήψεις, ώστε να γίνει μία δημιουργική αφομοίωση των νέων ιδεών χωρίς παράλληλα να απωλέσει την εθνική της ιδιοπροσωπία, μετατρέπεται σε έναν χώρο άσκησης των εκάστοτε πολιτικών επιλογών χωρίς τη δυνατότητα δημιουργικής αντίδρασης. Σ' αυτό το πλαίσιο και ατενίζοντας προς το μέλλον, όπως είναι απολύτως φυσικό, όχι μόνον δεν μπορεί να γίνει λόγος για ελληνορθόδοξη παράδοση, αλλά ούτε και για ελληνική ταυτότητα. Το μόνο που μπορεί να επικρατήσει είναι μία αόριστη και νεφελώδης συνείδηση ενός Ευρωπαίου ή δυτικού πολίτη.